

2. Мелешко Л. В. Навчальна гра як засіб розвитку комунікативних здібностей учнів на уроках української мови. Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури. – Житомир : Вид-во: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – Вип. 12. Ч. I. – С. 150 – 158.
3. Мельничук І. Становлення рефлексії у процесі організації навчально-виховного процесу в закладах освіти / І. Мельничук // Наукові записки. – Вип. 41. Сер. Педагогічні науки. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2002. – С. 102–106.

Ірина Кондратиук

Національний університет «Львівська політехніка» (Львів)

КОНЦЕПТ ЧАС/TIME В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ КОРПУСІВ ТЕКСТІВ)

У цьому дослідженні виділено та зіставлено понятійні та образні ознаки концепту ЧАС/TIME. Вивчено словникові дефініції та прослідковано етимологію слів-імен концепту, а на матеріалі корпусів текстів проаналізовано їх контекстне вживання. Виділено ознаки часу, відображені в обох мовах, а також концептуальні метафори.

Ключові слова: *концепт, слово-ім'я концепту, словникова дефініція, етимологія, корпус текстів, концептуальна метафора.*

Notional and figurative components of the ЧАС/TIME concept are distinguished and compared. The study of dictionary entries and etymology of words naming the concept is conducted. Contextual usage is analyzed based on English and Ukrainian corpora. Attributes of time reflexed in both languages and conceptual metaphors are distinguished.

У межах української лінгвістики, на нашу думку, концепту часу приділено мало уваги, тому нам було цікаво розглянути відображення цього концепту в українській мові, а також порівняти його з репрезентацією в англійській і цим закласти основу для ґрунтовного вивчення концепту часу на українських та англійських матеріалах. Основний акцент при цьому ми зробили на словах-іменах концепту.

Мета дослідження — виявити, проаналізувати й порівняти особливості сприйняття часу, відображені в українській та англійській мовах.

Об'єктом нашого дослідження є мовні одиниці української та англійської мов, що виражають концепт ЧАС/TIME, а **предметом** — реалізація концепту ЧАС/TIME в українській та англійській мовах.

Під час дослідження концепту ЧАС/TIME ми застосували такі **методи**:

описовий та зіставний методи, етимологічний і контекстний аналізи, суцільна вибірка, статистичний аналіз отриманих результатів.

Для проведення дослідження ми скористалися корпусами текстів: для англійської мови — British National Corpus (Brigham Young University)[6], а для української було створено дослідницький корпус з близько 1 млн слововживань й застосовано програму AntConc.

Основою нашого дослідження було твердження про те, що структура концепту складається з понятійного, образного й ціннісного складників. Понятійний складник вербалізується через пряму номінацію та понятійні ознаки. Образний складник відображається у мові в концептуальних метафорах. Ціннісний складник нерозривно поєднаний із понятійним та образним компонентами [3].

На основі словникових дефініцій слів-імен концепту [1, 4, 5, 7, 8, 10] ми виділили

певні категорії значень. Для українського *час*: 1. час — філософське поняття; 2. час — щось, що може бути виміряне, тривалість; 3. час — інтервал, період; 4. час — можливість, сприятливий момент. Для англійського *time*: 1. *time* — філософське поняття; 2. *time* — щось, що може бути виміряне, тривалість; 3. *time* — інтервал, період; 4. *time* — можливість, сприятливий момент; 5. *time* — подія; 6. *time* — кількість (випадків); 7. *time* — роковий, важливий момент; 8. *time* — темп, ритм.

Під час етимологічного аналізу [2, 9] ми встановили, що вербалізація концепту ЧАС/TIME відбулася в обох мовах ще на початкових етапах їх формування. Також в обох мовах початковими значеннями для *час* і *time* були конкретніші поняття “хвилина”, “обмежений період часу”, абстрактності вони набули згодом.

Для аналізу метафоричного вживання було вибрано по 200 випадків вживання лексем *час* і *time* в українському та англійському корпусах відповідно.

Український корпус	Частотність
вимірюваний	28.4 %
визначений:	16.8 %:
відповідний для чогось	4.2 %
момент	
у відношенні до	14.7 %
теперішнього	
безжальний	9.5 %
в історичному аспекті	9.5 %
приємний	6.3 %
невизначений	4.2 %
цінний	4.2 %
незвичайний	3.2 %

Ми з'ясували, що і в українській, і в англійській мовах час може бути суб'єктом і об'єктом дії.

Час як об'єкт в українській мові (40 випадків — 20 %) репрезентовано за допомогою дієслів *гаяти*, *мати*, *марнувати*, *відчувати*, *тратити*, *проводити*, *присвячувати*, *відбирати*. В англійській мові (32 випадки — 21 %): *to waste*, *to spend*, *to devote*, *to limit*, *to take*, *to give*, *to have*, *to spare*, *to bide one's time*.

Як суб'єкт, в українській мові (34 випадки — 17 %) час може: *бути*, *показувати*, *минати*, *йти*, *сповільнюватися*, *наближатися*. В англійській (11 випадків — 7 %) *time goes*, *passes*, *comes*, *flies*, *changes*.

На основі синтагматичних відношень слів-імен концепту з прикметниками ми виділили тематичні групи означень часу. У Табл. I групи розташовані за частотністю. Відмінними є “незвичний час” в українському корпусі й “порахований час (кількість)” в англійському.

Табл. I. Означення часу

Англійський корпус	Частотність
порахований (як кількість)	24.3 %
визначений:	24.3 %:
відповідний для чогось	5.6 %
момент	
вимірюваний	23.4 %
приємний	7.5 %
у відношенні до	6.5 %
теперішнього	
безжальний	4.7 %
невизначений	3.7 %
в історичному аспекті	1.9 %
цінний	1.9 %

На основі нашої вибірки й викладених вище ознак було виділено концептуальні метафори, що формують образний складник концепту ЧАС/TIME (Табл. II).

Табл. II. Концептуальні метафори

ЧАС	ЧАС/TIME	TIME
РІДИНА	ПУНКТ, МОМЕНТ	ПРОВАЛЛЯ
	ЖИВА ІСТОТА	
	ЦІННІСТЬ	
	РІЧ, РЕСУРС	
	ЩОСЬ ПРИСМНЕ	
	ТЯГАР	
	ЖОРСТОКІСТЬ, БЕЗЖАЛЬНІСТЬ	КІЛЬКІСТЬ
	ГРОШІ	
	ІСТОРІЯ	
	ВМІСТИЩЕ	
	ГУМА	

Основними результатами нашого дослідження концепту ЧАС/TIME в українській та англійській мовах є:

1. У концепті ЧАС/TIME наявні спільні категорії значень, але мережа значень TIME є ширшою.
2. І в українській, і в англійській мовах концепт часу вже був реалізований у протомовах, що підтверджує важливість цього концепту для обох націй.
3. В обох мовах час може виступати як об'єкт і як суб'єкт дії; частіше як об'єкт.

4. Ставлення до часу, виражене в його означеннях, в обох мовах подібне.

5. Більшість із виділених концептуальних метафор властиві обох мовам. Відмінними є українська ЧАС — РІДИНА та англійські TIME — ПРОВАЛЛЯ і TIME — КІЛЬКІСТЬ.

Отже, в англійській та українській мовах концепт часу відображено подібним чином.

Список літератури

1. Всесвітній словник української мови [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://uk.worldwidedictionary.org/>.
2. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / [редкол.: О. С. Мельничук (гол.) та ін.]. — К., Наук. думка, 2012. — Т. VI: У — Я. — 285 с.
3. Заньковська Г. Методи дослідження концептів / Г. Заньковська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. — 2015. — № 19 том 2. — С. 102 — 104.
4. Словник української мови в 11 т. [Електронний ресурс] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; [редкол.: І. К. Білодід (гол.) та ін.]. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.
5. American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition [Електронний ресурс] / Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. — 2011. — Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/>.
6. British national corpus (Brigham Young University) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>.
7. Collins COBUILD English Usage [Електронний ресурс] / HarperCollins Publishers. — Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/>.
8. Collins English Dictionary — Complete and Unabridged, 12th Edition. [Електронний ресурс] / HarperCollins Publishers. — 2014. — Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/>.
9. Online Etymology Dictionary of the English Language [Електронний ресурс] / Douglas Harper. — Режим доступу: <http://www.etymonline.com/>.
10. Random House Kernerman Webster's College Dictionary [Електронний ресурс] / K Dictionaries Ltd. — 2010. — Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/>.